

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

Інститут історії України

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Володимир ЛИТВИН
Олексій ОНИЩЕНКО • Френк СИСИН
Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Георгій ПАПАКІН — головний редактор
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Віталій ТЕЛЬВАК
Ольга ТОДІЙЧУК • Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 10

Книга II

Серія

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ

(1930–1934)

Серія

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

(1924–1930)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ВИДАВНИЦТВО

“СВІТ”

2015

УДК 94(477)
ББК 63.3(4 УКР)
Г 91

*Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою "Українська книга" 2015 року*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядкування, передмова, коментарі:
Оксана ЮРКОВА

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-922-7 (Т. 10. Кн. II)

- © Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2015
- © Інститут історії України НАН України, 2015
- © Юркова О.В., упорядкування, передмова, коментарі, 2015
- © Видавництво "Світ", дизайн та художнє оформлення, 2015

РОЗДІЛ II

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Dr. JIŘI KRÁL. SVIDOVEC V PODKARPATSKÉ RUSI. SÍDLA OBYVATELSTVA. HOSPODÁŘSKÉ VYUŽITÍ
(Відбитка з “Věstníku král[ovské] české společnosti nauk”,
třída II, ročník 1927). Praha, 1927, 125 с.

Ріжні технічні труднощі перешкоджають нам бути в курсі антропогеографічного й етнографічного вивчення Закарпаття, що досить жваво провадиться місцевими українськими і чесько-словацькими силами — і дає багато цікавого для дослідників українського життя. В сій замітці хочу звернути їх увагу на праці чеського географа д[окто]ра Юрія Краля, що дуже енергійно працює на сім полі. В 1923 р. він опублікував бібліографічний показчик географічної літератури Закарпаття (“Travaux géographiques tchèques”, № 11, с. 63), короткий начерк історії колонізації (“Osídlení Karpatské Rusi”, “Sbornik Česk[oslovenské] společnosti zeměpisné”, с. 65—83, окрему відбитку видав Географ[ічний] інститут Карлового університету, на другий рік він вийшов українською мовою — “История колонизации Подкарпатской Руси. Подкарпатская Русь”, Прага, с. 37—43 і 68—72), монографію про Чорногору (“Černá Hora v Podkarpatské Rusi. Sídla obyvatelstva. Hospodářské využití” — “Spisy vyd[ávané] Přírodovědeckou fakultou Karlovy Univ[ersity]”, с. 46 — з багатьма ілюстраціями) і провідник для туристів по Закарпатській Русі і Словаччині, спільно з А.Свободою (Мукачів, с. 115). 1924 року видав він загальний начерк “Podkarpatská Rus” (Прага, 124 стор. з 24 ілюстраціями) і огляд поділу сеї території на господарські райони — “Rozdělení Podkarpatske Rusi na výrobní oblasti”, “Č[e]s[koslovenské] Statistický Věstník”, с. 519—525, з креслениками. В році 1925 вийшла друга його монографія — про полонину Рівну, в тих же записках природничого факультету (“Polonina Rivna v Podkarpatské Rusi. Sídla obyvatelstva. Hospodářské využití”, с. 39 і 13 ілюстрацій), і стаття про випас худоби на закарпатських полонинах (“Poloninske salašnictví nemeckých kolonistů v Podk[arpatské] Rusi” — “Sbornik Č[e]s[koslovenské] společnosti zeměpisné”, 1925); друга стаття на сю тему вийшла там же р. 1926: “Vysokohorské salašnictví v Podkarpatské Rusi”. В 1927 вийшла третя монографія, заголовок котрої я виписав вгорі. В збірнику II з’їзду слов’янських географів і етнографів мала вийти доповідь: “Антропогеографічний дослід Карпатської верховини”. Про пізніші публікації не маю відомості.

В сій замітці хочу познайомити читача з деякими висновками автора, виложеними в його монографії про Свидовець — гірський масив на верхів’ї Чорної Тиси, при галицькій границі, що разом з Чорногорою і Красною Полониною творить вододіл басейнів Тиси і Пруту (найвищий шпиль Близнаця, 1883 м). Полишаючи на боці географічні спостереження, спинююсь на деяких антропогеографічних.

На думку автора, до XIV в. сеї глухий кут не мав скільки-небудь постійної людності. Перша колонізаційна хвиля на початку XIV в. була ру-

мунська — вона принесла нові форми використання верховини для випасу, досі не практиковані. З кінцем XV в. почалася колонізація українська — бойківська, хліборобська, що йшла сюди від полудневого заходу, широкою долиною річки Терешви; вона розвинулася головню в XVII і XVIII в. В XVI [в.] посунули з півночі, з Галичини в долину Чорної Тиси гуцули, що займалися також скотарством, як і румуни, — з котрими, на гадку автора, змішалися сі галицькі втікачі, що, крім скотарства, промишляли також добичництвом і через те отримали румунську назву гуцулів, себто злодіїв, “що тільки в XIX в. і на поч[атку] XX в. стала ходячим і необразливим іменем всеї сеї руснацької галузі”. (Не можу судити, наскільки ся назва ввійшла в уживання самої людності за останні десятиліття, але до війни самі гуцули себе, скільки знаю, гуцулами не називали.) Нарешті, з кінцем XVIII в. з’являються тут ще німецькі колонії, організовані австрійською камерою для роботи в лісі.

Групи постійних осель в сім районі не підіймаються вище 700 м над рівнем моря. Окремі постійні оселі доходять до 1000, т. зв. зимарки — до 1100 м, шалаші й колиби — до 1430. Від своїх громад такі шалаші й колиби бувають віддалені до 50 кілом[етрів]. В загальному на 1 кв. кілометр припадає тепер двадцять мешканців, але ся людність згрупована на підгір’ях, середина майже порожня.

Побут найбільше примітивний у бойків, також і господарство; побут гуцулів значно культурніший: вони все менше розводять овець, більше корів. Бойки ж тримаються овчарства за старим румунським взірцем. В полонину худобу виганяють після 1 червня (раніш заборонено), і вона зістається там приблизно до “Малої Богородиці”, 8 (21) вересня. Автор подає виказ худоби, що випасається на сих полонинах, з позначенням, скільки якої з котрої громади. Ціну випасу визначає хліборобський відділ Ужгородської губернії: за корову і яловицю беруть тепер за сезон 13 корон (нинішня чеська корона коло 6 коп. золотом), за вівцю — 3 корони. Пастухові (“бовгарові”) платять 800—1200 корон за сезон і доносять ріжну їжу. Рахується оден пастух на 15 корів або 60—70 яловиць; за вівцю платять по 10 корон або гуртом 1000 корон, з додатком продуктів.

Стара процедура обліку овечого молока “на міру” ще заховується в бойків і гуцулів, але у гуцулів практикується вже мало. Взагалі для господарської обрядовості монографія нічого не дає, та й взагалі побут схарактеризовано дуже коротко, і се шкода.

Видана монографія прегарно, знимки розкішні.

...пророблено нашим співробітником В.С.Денисенком дотично праці Ф.К[індра-товича] про весільний обряд (див. "Перв[існе] гром[адянство]", 1928, вип. 2–3)... — див. коментар до с. 291.

Східнослов'янські народності та їх дослідження. З приводу книги: "Russische (Ostslawische) Volkskunde" von Dmitrij Zelenin

Перша публікація: Первісне громадянство та його пережитки на Україні: Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні. — К., 1929. — Вип. 3. — С. 3–13. Підпис на початку рецензійного огляду: Михайло Грушевський. Дата не зазначена.

Подається за першодруком.

с. 313 ...молодечої праці: "Русская соха, ее история и виды. Очерк из истории русской земледельческой культуры", 1908) — див.: Зеленин Д. Русская соха, ее история и виды: Очерк из истории русской земледельческой культуры. — Вятка: Вятская губернская статистическая комиссия, 1908. — 189, III с.

с. 314 ...його праці: "Славянская мифология — Умершие неестественною смертью и русалки. Древнерусский культ заложных покойников. Обычай греть покойников. Обыденные полотенца" ... — йдеться про роботи: Зеленин Д. Очерки русской мифологии. Вип. 1. Умершие неестественной смертью и русалки. — Петроград: Типография А.В.Орлова, 1916. — 16, 312 с.; Його ж. Древнерусский языческий культ "заложных" покойников. — Петроград: Типография Императорской академии наук, 1917; Його ж. Народный обычай "греть покойников". — Харьков: Типография "Печатное дело", 1909. — 16 с.; Його ж. "Обыденные" полотенца и обыденные храмы (Русские народные обычаи). — СПб.: Типография Императорской академии наук, 1911. — 20 с.

с. 317 ...поставив в 1840-х рр. Костомаров в своїй етнографічній дисертації... — йдеться про другу дисертацію М.Костомарова під назвою "Об историческом значении русской народной поэзии", що була надрукована у Харкові у 1843 р. Наступного року М.Костомаров захистив її як магістерську дисертацію. Детальніше про це див. у статті: Грушевський М. Етнографічне діло Костомарова // Етнографічні писання Костомарова, зібрані заходом академічної комісії української історіографії / За ред. М.Грушевського. — К.: Держвидав України, 1930. — С. VII–XXIV. Передруковано: Грушевський М. Твори: У 50 т. — Львів, 2015. — Т. 10. — Кн. 1. — С. 377–398.

Dr. Jiří Král. Svidovec v Podkarpatské Rusi. Sídla obyvatelstva. Hospodářské využití. (Відбитка з "Věstniku král[ovské] české společnosti nauk", třída II, ročník 1927). Praha, 1927, 125 с.

Перша публікація: Первісне громадянство та його пережитки на Україні: Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні. — К., 1929. — Вип. 3. — С. 157–158. Підпис у кінці рецензії: М.Грушевський. Дата не зазначена.

Подається за першодруком.

ЗМІСТ

	с. текстів	с. ком.
О.Юркова “...МАЮ В СВОЇМ ПОРТФЕЛІ СТУДІЙКУ...”: ОСТАННІ ПРАЦІ ТА РЕЦЕНЗІЙНІ ОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	V	
РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	1	
Вікопомна дата	3	361
Про так званий “Львівський літопис” (1498–1648) і його ймовірного автора	28	365
Самовидець Руїни та його пізніші відображення	44	382
Про українську історіографію XVIII століття. Кілька міркувань	74	414
З історичної фабулістики кінця XVIII в.	82	424
“Историограф Малой России”	87	427
РОЗДІЛ II. РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ	181	
Wilhelm Wundt. Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte.....	183	450
Lubor Niederle. Manuel de l’antiquité slave. Tome I: l’Histoire.....	186	450
Акад. Вс.Миллер. Очерки русской народной словесности.....	191	451
Проф. М.Сперанский. Русская народная словесность.....	191	451
A.Debidour. Le Histoire diplomatique de l’Europe.....	200	453
L.Lévy-Brühl. Das Denken der Naturvölker.....	202	453
L.Lévy-Brühl. La mentalité primitive.....	202	453
Wilhelm Jerusalem. Soziologie des Erkennens.....	202	453
Richard Thurnwald. Zum gegenwärtigen Stand der Völkerpsychologie.....	202	454
В.П.Адрианова. Житие Алексея, человека Божия.....	213	455
А.Кащенко. Оповідання про славне військо Запорозьке Низове.....	215	455
А.Кащенко. Великий Луг запорозький.....	215	455
А.И.Лященко. Былина о Соловье Будимировиче и saga о Гаральде... ..	219	456
Іларіон Свенціцький. Початки книгопечатання на землях України.....	221	456
М.И.Ростовцев. Элинство и иранство на юге России.....	223	457
M.Rostovtzeff, Hon. D. Litt. Iranians and Greeks in South Russia.....	223	457
M.Rostovtzeff. Les origines de la Russie.....	223	457
М.И.Ростовцев. Скифия и Босфор. Критическое обозрение памятников литературных и археологических.....	223	457
The Slavonic Review. A Survey of the Slavonic Peoples.....	233	458
James George Frazer. Folk-lore in the Old Testament.....	236	460
Dr. Lubor Niederle. Slovanské Starožitnosti.....	241	461

Max Vasmer. Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven...	246	462
А.И.Яцимирский. Библиографический обзор апокрифов в южнославянской и русской письменности...	248	463
Kazimierz Dobrowolski. Pierwsze sekty religijne w Polsce...	250	463
Д.Заславский. Михаил Петрович Драгоманов...	251	464
Nationernas Bibliotek: Ukrainarna...	255	464
Harold T. Cheshire. The Great Tartar Invasion of Europe...	257	465
Ювілейний Збірник Наукового товариства імені Шевченка у Львові в п'ятдесятиліття оснований, 1873–1923. Записки Наукового товариства імені Шевченка, том СXXXVIII–СXL. Праці Історично-філософичної секції під редакцією Івана Крип'якевича... Праці Філологічної секції під редакцією Кирила Студинського... Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові за роки 1923–1925...	259	466
М.Сперанский. К истории взаимоотношений русской и югославянских литератур (Русские памятники письменности на юге славянства)...	265	468
К.М.Тахтарев. Сравнительная история развития человеческого общества и общественных форм. Часть I и II...	266	468
V.J.Mansikka. Die Religion der Ostslaven. I. Quellen...	270	468
Етнографический отдел Государственного Русского музея. Материалы по этнографии. Том III, выпуск первый...	274	469
Louis Eisenmann. The Imperial Idea in the History of Europe...	277	469
Jan Łoś. Początki piśmiennictwa polskiego...	279	469
Venceslas Lednicki. Existe-t-il un patrimoine commun d'études Slaves?...	281	470
Р.Р.Ранайтеску. L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans le principautés roumaines...	285	470
Проф. Йор. Иванов. Богомилски книги и легенди...	287	471
Arturo Cronia. II. Bogomilismo...	289	471
Проф. Хведір Вовк. Студії з української етнографії та антропології...	290	472
Записки Київського інституту народної освіти...	292	473
Ю.Д.Бруцкус. Письмо хазарского еврея от X века...	294	473
Е.Ю.Перфецкий. Русские летописные своды и их взаимоотношения...	295	474
Jozsef Szinnyi. Die Herkunft der Ungarn, ihre Sprache und Urkultur...	297	474
Dr. Eugen Perfeckij, docent University Komenskeho v Bratislavě. Sociálne-hospodárske pomery Podkarpatske Rusi ve století XIII–XV...	299	474
Jaroslav Bidlo. Dějiny Slovanstva...	301	475
Histoire et historiens depuis cinquante ans...	304	475
Доктор славяноведения А.Петров. Отзвук Реформации в русском Закарпатьи XVI в. Няговские поучения на Евангелие...	306	476
Z dějin Východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy University...	307	476

Збірник праць Державного рибного заповідника “Конча-Заспа” ...	309	478
Frank Wollman. Slovesnost Slovanů...	311	478
Галина Вовк. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918)...	312	478
Східнослов'янські народності та їх дослідження...	313	479
Dr. Jiří Král. Svidovec v Podkarpatské Rusi. Sídla obyvatelstva...	324	479
Václav Novotný. Českou minulostí...	326	480
Dr. František Štůla, Dr. Antonín Boháč, Dr. Karel Kadlec a Dr. Josef Tvrđý. Zeměpisný obraz, statistika, ústavní zřízení a filosofie slovanstva...	327	480
А.В.Орешников. Классификация древнейших русских монет по родовым знакам...	329	480
Josef Pfitzner. Grossfürst Witold von Litauen als Staatsmann...	330	481
D-r Josef Jirásek. Rusko a my. Studie vztahy česko-slovensko-ruských od počátku 19 století do roku 1867...	332	481
Осип Гермайзе. Україна та Дін у XVII ст. ...	333	481
Віктор Данилевський. Нарис історії розвитку продуктивних органів суспільної людини (спроба матеріалістичної історії техніки)...	335	481
Aus der historischen Wissenschaft der Soviet-Union — Vorträge ihrer Vertreter während der Russischen Historikerwoche...	340	482
Праці Українського високого педагогічного інституту ім.М[ихайла] Драгоманова у Празі...	342	483
J.Рурка. Weitere Beiträge zur Korrespondenz der Hohen Pforte mit Bohdan Chmel'nyckij...	344	483
Aleksander Brückner. Dzieje kultury polskiej. Tom pierwszy: Od czasów przedhistorycznych do r. 1506...	346	484
International Bibliography of Historical Sciences. First Year (1926)...	350	484
Михайло Гніп. Громадський рух 1860-х рр. на Україні...	354	485
Збірник Музею діячів науки та мистецтва України...	357	486
Алексей Александрович Шахматов, 1864–1920...	359	486
КОМЕНТАРІ		361
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК		487

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 10. Книга II

Серія “Історичні студії та розвідки”
(1930–1934)

Серія “Рецензії та огляди”
(1924–1930)

Редактор *І.Савлук*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *І.Сімонова*
Коректор *В.Гоменюк*

Формат 70×100/16. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 44,71. Обл.-вид. арк. 37,0.
Тираж 5000 пр. Зам. № .

Державне підприємство
“Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4826 від 31.12.2014 р.
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк на ПРАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
79005 Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1110 від 08.11.2002 р.

Грушевський М.С.

Г91 Твори: У 50 т. / редкол.: Г.Папакін, І.Гирич та ін. — Львів : Світ, 2002 —

Т. 10. Кн. II : Серія “Історичні студії та розвідки” (1930—1934) ; Серія “Рецензії та огляди” (1924—1930) / упор. О.Юркова. — 2015. — 552 с.

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-922-7 (Т. 10. Кн. II)

Друга книга десятого тому 50-томного зібрання творів М.Грушевського містить праці визначного українського історика, об'єднані у двох серіях — “Історичні студії та розвідки” і “Рецензії та огляди”. У першій з них представлено шість останніх статей М.Грушевського, написаних упродовж 1930—1934 рр. і присвячених історії України, українській історіографії та історії української літератури. Остання велика студія — “Істориограф Малой России” (1934) — друкується вперше.

У другій серії публікуються 60 рецензій та рецензійних оглядів, підготовлених вченим у 1924—1930 рр. (у 1931—1934 рр. М.Грушевський рецензій не писав), дев'ять з них також друкуються вперше.

Статті, опубліковані М.Грушевським уперше російською мовою, подано у перекладі на українську та мовою оригіналу.

Видання розраховане на істориків, соціологів, етнографів, археологів та всіх, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-922-7 (Т. 10. Кн. II)